

Трошкін Олександр Васильович,
кандидат педагогічних наук, завідувач
кафедри дизайну та соціально-гуманітарних
дисциплін Інституту післядипломної освіти
інженерно-педагогічних працівників
(м. Донецьк) ДВНЗ
«Університет менеджменту освіти»

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-ДИЗАЙНЕРІВ

Анотація. *Сучасне практичне заняття майбутніх педагогів-дизайнерів розуміється як нетрадиційна форма художньо-педагогічної організації навчально-виховного процесу, у якому важливу роль відіграє авторське ставлення до програмного матеріалу і способів його реалізації завдяки організованому співавторству зі студентами, що будується за законами мистецтва, а не за законами формально-педагогічної логіки. Кожен викладач, як особистість, індивідуальний, і навчальний процес повинен мати індивідуально-унікальний характер. Так само, як у мистецтві, та сама тема, ідея, проблема виражається у різних художників по-різному, залежно від особистого ставлення автора, специфіки його художньої мови, стилю, так і практичні заняття мистецтвом у різних викладачів повинні бути різними, по-своєму унікальними.*

Ключові слова: *навчальна діяльність, навчально-виховний процес, особистість, співавторство.*

Трошкин Александр Васильевич

ОСОБЕННОСТИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ДИЗАЙНЕРОВ

Аннотация. *Современное практическое занятие будущих педагогов-дизайнеров понимается как нетрадиционная форма художественно-педагогической организации учебно-воспитательного процесса, в котором важную роль играет авторское отношение к программному материалу и способам его реализации благодаря организованному соавторству со студентами, строящемуся по законам искусства, а не по законам формально-педагогической логики. Каждый преподаватель, как личность, индивидуален, и учебный процесс должен носить индивидуально-уникальный характер. Так же, как в искусстве, и сама тема, идея, проблема выражаются у разных художников по-разному, в зависимости от личного отношения автора, специфики его художественного языка, стиля, так и практические занятия искусством у разных преподавателей должны быть разными, по-своему уникальными.*

Ключевые слова: *учебная деятельность, учебно-воспитательный процесс, личность, соавторство.*

FUTURE DESIGN TEACHERS' EDUCATIONAL AND TRAINING PROCESS CHARACTERISTIC FEATURES

Abstract. *Modern practical training of future design teachers' is considered as an untraditional form of artistic and pedagogical organization of the educational process, in which an important role is played by the author's attitude to the program material, and its implementation through carefully organized co-authorship with students is based on the arts laws, and not always according to the formal teaching logic laws. Every teacher, as a person, is a personality, and the learning process should be individually unique. Different teachers' practical art classes should be different and unique, likewise in art, the theme itself, the idea and the problem is expressed by different artists in different ways, depending on the author's personal attitude, his/her artistic language peculiarities and artistic style.*

Key words: *educational activity, educational process, personality, co-authorship.*

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. Реальна педагогічна практика виявляє явну суперечність між потребами і практичними спробами реалізації нових форм та методів навчання і неадекватністю отриманих результатів. Цілком реально існує небезпека псевдоноваторства, спрощено-дилетантського підходу до реалізації нових принципів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, що готують фахівців за спеціальністю «Професійна освіта. Дизайн». Виникає проблема нової концепції підготовки, що відповідає самій природі мистецтва і методам художньої творчості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Процес художньої творчості може завершитися на фазі інтуїтивного вирішення (другій фазі, за Я. Пономарьовим): у художника і скульптора немає потреби в словесному вираженні способу розв'язання проблеми. Способи творіння прекрасних літературних творів часто також залишаються неусвідомленими поетом чи письменником. Я. Пономарьов не без підстави вважає, що включення до педагогіки проблем наукової, технічної, художньої творчості, безумовно, зближить навчання і виховання підростаючого покоління з наукою, технікою, мистецтвом. Він визначає педагогіку творчості як фундаментальну (конкретну) науку і зараховує до її складу психологію творчості⁸.

Для формування гармонійно розвиненої особистості необхідно залучати її до різноманітних видів діяльності (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Г. Щукіна, Г. Костюк та ін.). Студент тим багатше, чим ширше він залучається до різноманітних сфер діяльності. Діяльність розуміється фахівцями як активність людини, що виявляється в процесі її взаємодії з навколишнім світом, і ця взаємодія полягає у виконанні життєво важливих для людини завдань. Викладач повинен створити умови, за яких би

---

⁸ Пономарёв Я. А. Фазы творческого процесса / Я. А. Пономарёв // Исследование проблем психологии творчества. — М. : Наука, 1983. — С. 3–26.

студенти усвідомили, що людина не народжується з готовими поглядами на світ, знаннями про нього, вміннями виконувати завдання. Здійснювати діяльність людині дає змогу засвоєний досвід суспільно-історичної практики, досвід людства, що передається за допомогою старшого покоління. Цей досвід втілений у предметах матеріальної і духовної культури (знаряддях і засобах виробництва, творах мистецтва, носіях інформації) і в способах виконання дій з ними. Засвоєння досвіду суспільно-історичної практики відіграє вирішальну роль протягом усього життя людини.

Постановка завдання. Не можна не поділяти положення педагогіки вищої школи, згідно з яким для формування особистості студента сутнісним є залучення його до активної навчально-виховної та практичної фахової діяльності. У процесі навчання майбутніх педагогів-дизайнерів викладач виконує завдання формування в студентів вміння здійснювати діяльність, певні дії й операції, за допомогою яких реалізується діяльність і які спрямовані на досягнення специфічних для навчання цілей.

Мета статті — виявлення особливостей навчально-виховного процесу майбутніх педагогів-дизайнерів.

Виклад основного матеріалу

Центральним у організації і функціонуванні системи освіти є поняття навчального процесу. Навчальний процес являє собою спільну діяльність того, хто навчає, і того, кого навчають. Під навчанням розуміють спеціально організовану діяльність, спрямовану на засвоєння досвіду попередніх поколінь. Стосовно вищої школи це означає, що студент повинен освоїти способи дій, на яких ґрунтується його майбутня професійна діяльність.

Навчальна діяльність майбутніх педагогів-дизайнерів є дуже специфічним видом діяльності і має ряд особливостей. Зазначимо, що вона має і мету, і продукт навчання.

Діапазон навчальних цілей, які формулює викладач вищого навчального закладу, дуже широкий — від формування властивостей та якостей особистості студентів, майбутніх педагогів-дизайнерів, до засвоєння ними конкретної теми чи питання навчальної програми. Перші називають віддаленими, другі — найближчими навчальними цілями.

Можна погодитися з виділенням трьох груп навчальних цілей Ю. Кулюткіним. До першої групи належать загальні цілі, обумовлені напрямом роботи системи освіти. До другої групи належать конструктивні цілі, які фіксують те, що повинно бути сформоване у майбутніх педагогів-дизайнерів на певному етапі навчання. Третю групу становлять оперативні цілі, що ставляться в процесі реалізації навчальної програми, наприклад, у процесі вивчення тієї чи іншої теми на будь-якому занятті⁵.

Однією з основних особливостей навчальної діяльності, що відрізняє її від інших видів діяльності, як стверджують психологи, є те, що студент — це не тільки суб'єкт діяльності, а й водночас її об'єкт. Це пояснюється тим, що метою навчальної діяльності є зміна самого суб'єкта діяльності, а не перетворення об'єктів зовнішнього світу, не зміна предметів, з якими діє суб'єкт. Зміни в суб'єкті означають засвоєння

---

⁵ Кулюткин Ю. Н. Мышление и личность / Ю. Н. Кулюткин. — СПб. : АО КРИСМАС+, 1995. — 24 с.

ним певних знань, способів дій, що відповідають цим знанням, набуття досвіду творчої роботи і емоційно-вольового ставлення до світу. Оскільки саме заради цього й організується процес навчання, засвоєння студентом знань і способів дій, інших компонентів змісту вищої освіти є прямим продуктом навчальної діяльності. Одна з особливостей навчальної діяльності, за Г. Атановим, полягає в невід'ємності її продукту від її суб'єкта. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що у будь-яких інших видах діяльності її продукти відчужуються від суб'єктів, вони слугують іншим людям. Продукти діяльності продаються, демонструються в картинних галереях, музеях тощо.

У психологічній літературі склалася обґрунтована думка про продукти навчальної діяльності. До прямих продуктів психологи відносять результати, що відповідають усвідомленій меті суб'єкта діяльності (але не меті самої діяльності). Побічні продукти визначаються як неусвідомлені тим, кого навчають¹.

Занадто велику дослідницьку роботу необхідно провести, щоб із наведених в освітньо-професійних програмах загальних формулювань одержати практично значущі положення.

Помітимо, що контроль у навчальному процесі спрямований на перевірку того, наскільки результати навчальної діяльності відповідають її меті. Перевірці підлягає прямий продукт навчальної діяльності, що відповідає її меті, а не меті того, кого навчають. І оскільки результат і контролю дають найширший спектр оцінок, можна дійти висновку, про те, що прямі продукти навчальної діяльності усвідомлюються майбутніми педагогами-дизайнерами по-різному. Насправді, правильніше було б не досліджувати перехід побічних продуктів у прямі, а організовувати навчальну діяльність, у такий спосіб, щоб її прямі продукти усвідомлювалися з найбільшою повнотою.

Ще раз наголосимо, що будь-яка діяльність здійснюється шляхом виконання завдань, причому ці завдання повинні бути специфічними для діяльності певного виду. У виробничій, науково-дослідній (науково-пізнавальній) видах діяльності результати виконання завдань є її прямими продуктами, а отже, сам факт виконання завдань відповідає меті діяльності. У навчальній діяльності виконання завдань є не метою, а засобом досягнення навчальної мети. Саме в процесі виконання завдань формується спосіб дій майбутніх педагогів-дизайнерів.

У навчальній діяльності особливу роль відіграють так звані засоби врегулювання діяльності. До них дидакти відносять знання про об'єкти діяльності і зв'язки між ними, про засоби перетворення об'єктів, про правила вибору і послідовності застосування необхідних перетворень, про способи контролю й оцінки діяльності тощо. Ці засоби входять до змісту навчальної діяльності. Спочатку вони стають предметом засвоєння, тобто метою, а потім уже перетворюються на засоби врегулювання цієї діяльності¹.

Поняття «навчальна діяльність» іноді розглядається як синонім понять «навчання», «вчення» і навіть «навчання». У працях Д. Ельконіна, В. Давидова, поняття «навчальна діяльність» наповнюється, власне, діяльнісним змістом.

Навчальна діяльність — діяльність суб'єкта з оволодіння узагальненими засо-

---

¹ Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении / Г. А. Атанов. — Донецк : ЕАИ-пресс, 2001. — 160 с.

бами навчальних дій і саморозвитку в процесі виконання навчальних завдань, спеціально поставлених викладачем на основі зовнішнього контролю й оцінки, що переходять у самоконтроль і самооцінку. За визначенням Д. Ельконіна, навчальна діяльність — це діяльність, спрямована на оволодіння студентами узагальненими способами дій; у сфері наукових понять така діяльність повинна збуджуватися адекватними мотивами; ними можуть бути мотиви формування узагальнених способів дій або мотиви власного зростання, власного удосконалювання. Якщо вдається сформувати такі мотиви у студентів, то цим самим підтримуються, наповнюючись новим змістом, ті загальні мотиви діяльності, що пов'язані з позицією особистості, із здійсненням суспільно значущої та суспільно оцінюваної діяльності¹⁰.

Навчальна діяльність відповідно може розглядатися як специфічний вид діяльності. Вона спрямована саме на майбутніх педагогів-дизайнерів. Ідеться про розвиток, формування особистості шляхом цілеспрямованого засвоєння нею суспільного досвіду в різноманітних видах і формах суспільно корисної діяльності (різноманітних дизайн-прєктах, реклама, виставках тощо).

Як відзначає І. Ільясов, основними характеристиками навчальної діяльності є такі: 1) спеціальна спрямованість на оволодіння навчальним матеріалом і виконання навчальних завдань; 2) орієнтація на засвоєння загальних способів дій і наукових понять; 3) здатність загальних способів дії випереджати розв'язання завдань; 4) здатність навчальної діяльності приводити до змін у самому суб'єкті⁴. Чеський теоретик, дослідник процесу і структури навчання І. Лінгарт розглядає його в ролі ще однієї особливості навчальної діяльності, яка є «активною формою навчання»; він вказує на зміни психічних властивостей і поведінки тих, хто навчається «залежно від результатів своїх власних дій»⁷.

Виходячи з визначення навчальної діяльності як діяльності з оволодіння узагальненими засобами дій, саморозвитку особистості завдяки виконанню спеціально поставлених викладачем навчальних завдань і за допомогою певних засобів, розгляньмо основні характеристики діяльності. Навчальна діяльність характеризується суб'єктністю, активністю, предметністю, цілеспрямованістю, усвідомленістю¹⁰. Вона має певні структуру й зміст, особливості яких визначають специфіку самої навчальної діяльності майбутніх педагогів-дизайнерів.

Способи навчальної діяльності, за допомогою яких вона здійснюється, варто розглядати в трьох планах. По-перше, це інтелектуальні дії (у трактовці С. Рубінштейна, — розумові операції), які покладено в основу пізнавальної і дослідної функцій навчальної діяльності: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація тощо, (без яких ніяка розумова діяльність неможлива). По-друге, це знакові, мовні, вербальні засоби, у формі яких засвоюються знання, рефлексується і виробляється індивідуальний досвід. По-третє, це фонові знання. За допомогою включення нових знань у систему раніше засвоєних структурується індивідуальний досвід тих, хто навчається⁹.

---

¹⁰ Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин ; под ред. В. Давыдова, В. Зинченко. — М. : Педагогика, 1989. — 555 с.

⁴ Ильясов И. И. Структура процесса учения / И. И. Ильясов. — М. : Изд-во МГУ, 1986. — 159 с.

⁷ Лингарт И. Процесс и структура человеческого учения / И. Лингарт ; пер. с чеш. Р. Е. Мельцера. — М. : Просвещение, 1970. — 685 с.

⁹ Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности / С. Л. Рубинштейн // Вопросы философии. — 1989. — № 4. — С. 88–96.

Способи навчальної діяльності можуть бути репродуктивними, проблемно-творчими, дослідно-пізнавальними діями (В. Давидов, В. Рубцов). Спосіб навчальної діяльності — це відповідь на запитання, як навчатися, як здобувати знання. Діяльність того, хто навчається, спрямовано на засвоєння глибоких системних знань. Розгорнутий опис способів навчальної діяльності подано у теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін). Кожний етап має свої завдання, зміст, форми і методи роботи.

Первинним на всіх етапах виступає формування мотиваційної основи. Окреслюючи структурну організацію навчальної діяльності, більшість науковців виділяють, крім мотивації, такі компоненти: навчальні завдання; навчальні дії; контроль, що переходить у самоконтроль; оцінку, що переходить у самооцінку.

Кожному з цих компонентів властиві свої особливості. Проте необхідно відзначити, що навчальна діяльність майбутніх педагогів-дизайнерів характеризується тією ж будовою, що й будь-який інший інтелектуальний акт, як-от: наявністю мотиву, плану (задуму, програми), виконанням (реалізацією) і контролем (Дж. Міллер, О. Леонт'єв та ін.). Структурна організація навчальної діяльності визначається такими основними компонентами: мотивацією, навчальними завданнями у певних ситуаціях і в різних формах, навчальними діями, контроль, самоконтролем, оцінкою, самооцінкою³.

Навчальні дії майбутніх педагогів-дизайнерів — це дії студентів з оволодіння науковими поняттями і загальними способами дій, а також їх відтворення і застосування до виконання конкретних завдань. Дії контролю спрямовано на порівняння результатів своїх навчальних дій із заданими зразками, кращими роботами однокурсників. Дії оцінки фіксують остаточну якість засвоєння заданих наукових знань і загальних засобів виконання завдань¹⁰.

У педагогіці нагромадилося багато різних підходів, розробок окремих вузлів і проблем, пов'язаних із системою навчання. Значущим вважаємо обґрунтування І. Бехом поняття особистісної цінності, розробку принципів створення особистісно орієнтованих технологій у виховному процесі, показ ролі емоцій у формуванні самоцінного ставлення особистості до моральних і професійних норм².

Викладач створює атмосферу радості, задоволення, співучасті студентів у процесі сприйняття матеріалу і потреби активної творчої віддачі. Заняття будуються на інтересі до мистецтва, емоційному переживанні студентом у процесі навчально-творчої діяльності — так створюється фундамент культури спілкування. Спочатку коротка лекція-бесіда потім пошукові практичні завдання, перші образотворчі композиції. Натурні замальовки предметів, замальовки за уявою слугують відправною композицією на різні теми. Закріплення побаченого у пам'яті активізує мислення, будить творчу фантазію, уяву. Студентські виставки навчальних та творчих робіт, традиційні виставки графіки, живопису, підсумкових проектів, персональні творчі

---

³ Зимняя И. А. Психология студента как субъекта учебной деятельности / И. А. Зимняя. — М. : Логос, 2000. — 384 с.

¹⁰ Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин ; под ред. В. Давыдова, В. Зинченко. — М. : Педагогика, 1989. — 555 с.

² Бех И. Д. Виховання особистості: в 2-х кн. / Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / И. Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — 344 с.

виставки студентів і викладачів — це результат діяльності, творчої праці. Ці виставки допомагають побачити нові відкриття у творчому пошуку один одного. Організація різних заходів стає все більш необхідною умовою не тільки для виховання творчої особистості, а й для результативного навчального процесу. До таких заходів можна віднести як традиційні — екскурсії до музеїв, театрів, філармоній тощо, так і створення культурологічних клубів, творчих майстерень, майстер-класів, організацію благодійних творчих виставок тощо. Студенти, знайомлячись з найкращими творчими наробками, їх цінностями, поступово розширюють свою естетичну позицію і залучаються до творчого процесу. Виникає сильна мотивація долучитися до активної, ініціативної навчально-творчої діяльності.

Психологи давно зазначили, що людина не просто розвивається у діяльності, а реалізує своє ставлення до неї, здійснюючи її на творчому або виконавчому рівні. Структура діяльності містить у собі мотив, мету, засоби діяльності і результат.

Роблячи загальний висновок про психологічну структуру діяльності, О. Леонтьєв зазначає, що «в загальному потоці діяльності, який утворює людське життя в його найвищих, опосередкованих психічними відображеннями проявах, аналіз виокремлює, по-перше, окремі (особливі) діяльності — за критерієм мотивів, що їх спонукають. Далі виділяються дії — процеси, підпорядковані свідомим цілям. Нарешті, операції, які безпосередньо залежать від умов досягнення конкретної цілі»⁶.

Висновки

Ми згодні з В. Бутенко в тому, що сучасне заняття мистецтвом розуміється як нетрадиційна форма художньо-педагогічної організації навчально-виховного процесу, у якому важливу (визначальну) роль відіграє авторське (викладача) ставлення до програмного матеріалу (змісту художнього утворення) і способів його реалізації через організоване (викладачем або середовищем) співавторство зі студентами, що будується за законами мистецтва, а не за законами формально-педагогічної логіки (як у традиційному підході). У зв'язку з цим заняття мистецтвом у нашому розумінні — це заняття-образ, творцями якого є викладач і студенти. Створення образу в мистецтві, як відомо, має особистісний початок (важливий не сам по собі об'єкт зображення, а вираження ставлення до нього), отже, і створенню (проектуванню, конструюванню і втіленню) заняття-образу властиве особистісне ставлення (викладача й студентів) до теми, проблеми, цілі. Оскільки кожен викладач, як особистість, індивідуальний, то і процес, що їм конструюється, повинен мати індивідуально-унікальний характер. Так само, як у мистецтві та сама тема, ідея, проблема виражається у різних художників по-різному, залежно від особистого ставлення автора, специфіки його художньої мови, стилю, особливостей середовища (суспільства, часу, епохи), у якій він існує, так і заняття мистецтвом у різних викладачів повинні бути різними, по-своєму унікальними.

---

⁶ Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. — 2-е изд. — М. : Смысл, Академия, 2005. — 352 с.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі можуть розглядатися не тільки залежно від особистості викладача, а й у величезній мірі від рівня емоційної і естетичної підготовки групи, кожного студента, його психологічних і вікових особливостей, тобто можна говорити про авторський характер занять.

Список використаних джерел

1. Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении / Г. А. Атанов. — Донецк : ЕАИ-пресс, 2001. — 160 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: в 2-х кн. / Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — 344 с.
3. Зимняя И. А. Психология студента как субъекта учебной деятельности / И. А. Зимняя. — М. : Логос, 2000. — 384 с.
4. Ильясов И. И. Структура процесса учения / И. И. Ильясов. — М. : Изд-во МГУ, 1986. — 159 с.
5. Кулюткин Ю. Н. Мышление и личность / Ю. Н. Кулюткин. — СПб. : АО КРИСМАС+, 1995. — 24 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. — 2-е изд. — М. : Смысл, Академия, 2005. — 352 с.
7. Лингарт И. Процесс и структура человеческого учения / И. Лингарт ; пер. с чеш. Р. Е. Мельцера. — М. : Просвещение, 1970. — 685 с.
8. Пономарёв Я. А. Фазы творческого процесса / Я. А. Пономарёв // Исследование проблем психологии творчества. — М. : Наука, 1983. — С. 3–26.
9. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности / С. Л. Рубинштейн // Вопросы философии. — 1989. — № 4. — С. 88–96.
10. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин ; под ред. В. Давыдова, В. Зинченко. — М. : Педагогика, 1989. — 555 с.

FUTURE DESIGN TEACHERS' EDUCATIONAL AND TRAINING PROCESS CHARACTERISTIC FEATURES

Contradictions in the current pedagogical practice between the necessities and practical attempts of new programs implementation and inadequacy of these results are revealed. It is marked that the danger of pseudo innovation, simplified-amateurish approach to implementation of new principles in the educational process of higher educational establishments that prepare specialists in "Professional education. Design" really exists. The problem of the necessity of a new conception for specialists preparation that corresponds the nature of art and methods of artistic work is defined.

Understanding of a modern practical class for future design teachers is reflected as an untraditional form of artistically-pedagogical organization of educational process where the important role is played by the author's attitude toward programmes material and the methods of their realization through the organized co-authorship with students, that is built according to the laws of art, but not to the laws of formally-pedagogical logics. Educational activity as a specific type of activity is considered.

It is aimed at future design teachers. The development, identity formation through focused mastering the experience in a variety of shapes and forms of socially useful activities (various projects design, advertising, trade shows, etc.) is traced. It is noted that each teacher as a personality is unique and the learning process should have its individually unique features.

Like in art the same theme, idea and problem is expressed by a variety of artists in different ways, depending on the author's attitude, his artistic language, specific features and style, the various art teachers' classes should be unique.